

Vo svetle pravoslávnych ikon VI.

Ikonografia Spasiteľa Isusa Christa a Presvätej Bohorodičky

Kánony – pravidlá, podľa ktorých sa píše ikony, sú pre ikonopisca to isté, čo znamená bohoslužobný poriadok – typikon pre duchovenstvo. No ako kňaz má právo v istej miere meniť poriadok bohoslužby, tak aj ikonopisec môže vnieť nejaké korekcie do ustanoveného prototypu, zvýrazňujúc tým tú časť teológie ikony, na ktorú chce najviac poukázať.

Ikonografia Isusa Christa je tradične delená na tieto základné typy: a) Nerukotvorený Spasiteľ, b) Vsederžiteľ – Pantokrator, c) Christos na tróne, d) Spasiteľ v silách, e) Emmanuel – Christos mládenec. Ikonografia Isusa Christa vo sviatočnom a strastnom cykle do tohto delenia nepatrí. Každý typ má ešte ďalšie podtypy, napríklad Isus Christos sa môže zobrazovať ako celá postava, po pás, po plecيا alebo len samotná tvár. Podľa čoho spoznáme, že ide o ikonu Isusa

Christa? Máme niekoľko spoľahlivých znakov:

1, Nimbus – svätožiara. Je zlatej alebo zlatu podobnej farby, no len u Isusa Christa v nej nachádzame obraz pozostávajúci z deviatich symbolom deviatich a v ktorom sú vpísané ktoré znamenajú z gréckeho prekladu Mojžišovej knihy: tri grécke písmená $\omega \nu$ (o ón), „jestvujúci“ – sú vzaté Starého Zákona, z Druhej „som, ktorý som“.

2, Nadpis – nimbu a pozostáva zo XC – Isus Christos, (vlnovka). Predtým dve písmená: A a Ω Tieto prvé dva Isusa Christa.

3, Odev – odev vždy z dvoch častí – a spodného rúcha strane tiahne „kláv“, a symbolizuje čistotu a dokonalosť Isusa Christa, znak Jeho mesiášskej úlohy a zvestovateľského poslania (preto ho majú aj apoštoli a biskupi). Vrchné rúcho je zväčša modrej farby, čo symbolizuje Isusovu Božskú prirodzenosť a spodný odev je červený, čo symbolizuje Jeho ľudskú prirodzenosť, ale aj mučenícku smrť (farba krvi) a tiež kráľovskú dôstojnosť (Isus Christos = Kráľ slávy, Kráľ nad všetkými kráľmi), pretože do purpuru sa obliekali len králi a najvýznamnejší a najbohatší ľudia. Modrá farba je tiež farbou nebeského pôvodu Isusa Christa, nebeských sfér, čistoty a nepoškvrnenosti. Zjednotenie týchto dvoch farieb je symbolom zjednotenia dvoch prirodzeností v Isusovi Christovi, neba a zeme, nestvoreného a stvoreného. Tento znak je na všetkých typoch ikon Isusa Christa okrem ikony Nerukotvoreného Spasiteľa a Isusa Christa Veľký Archijerej (má plný odev biskupa) a ikon udalosti Veľkého piatku. Niekedy má Isus Christos obe časti svojho odevu celé zlatožlté alebo

biele a to najmä na ikonách Vzkriesenia, Vznesenia sa na nebo. Súčasťou odevu Isusa Christa je aj opasok – pojas.

4, Kniha – symbolizuje evanjeliové učenie Isusa Christa, môže mať tvar zvitku alebo kódexu (knihy). Isus Christos ju drží v ľavej ruke, pretože pravou zväčša žehná. Kniha môže byť zobrazená otvorená alebo zatvorená. V prvom prípade je to symbol času milosti, kedy je čas na konanie skutkov viery. V druhom prípade je to symbol času súdu, kedy každý dostane podľa toho, ako prežil svoj život. Kniha má však viac významov. Môže ísť napríklad aj o Knihu života, v ktorej sú zapísané mená spravodlivých. V otvorenej knihe nachádzame aj citáty, najmä Mt 11, 28–29 (*Pod'te ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vám dám odpočinutie. Vezmite na seba moje jarmo a učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom, a nájdete odpočinutie pre svoje duše*), Jn 8, 12 (*Ja som svetlo sveta. Kto mňa nasleduje, nebude chodiť vo tme, ale bude mať svetlo života*), Jn 13, 34 (*Nové prikázanie vám dávam, aby ste sa milovali navzájom. Aby ste sa aj vy vzájomne milovali, ako som ja miloval vás*). Tento znak majú ikony Isusa Christa, keď sa píše ako celá postava alebo je zobrazený do pásu, zriedkakedy aj pri zobrazení po pleciah.

K ikone Isusa Christa ako Kráľa patrí zobrazenie trónu. Ten má viacero významov. Je symbolom kráľovskej moci Isusa Christa, symbolom moci nad celým svetom, symbolom celého – viditeľného aj neviditeľného sveta. K tomuto typu patrí aj ikona „Veľký Archijerej“ (zvaná tiež Nebeský Veľkňaz), kde má Isus Christos oblečené plné biskupské rúcho a v pravej ruke drží knihu a v ľavej žezlo. Posolstvo tejto ikony je, že Isus Christos je jedinou Hlavou Cirkvi. Časti Christovho rúcha majú tieto významy: mitra je symbolom trňovej koruny, ale aj veľkej dôstojnosti a pokory, je korunou nebeského Kráľa; sakos (vrchný odev) je odevom kráľov; omofor je symbolom zatúlanej ovečky, ktorú Christos zobral na pleciah a priniesol späť do stáda – pastierska služba; žezlo je symbolom kráľovskej (Božej) moci.

Na ikonách Isusa Christa na tróne môžeme vidieť aj ďalšie postavy, napríklad anjelov, Presvätú Bohorodičku, Jána Krstiteľa či ďalších svätých. Takýmto typom ikony Isusa Christa je napríklad „Spasiteľ v silách“.

Spasiteľ sedí na tróne a v ôkol neho sú nebeské mocnosti – Cherubíni a Serafíni, v pozadí je červený štvoruholník, ktorý symbolizuje zem. V jeho rohoch sú symboly evanjelistov ako zvestovateľov blahej zvesti do všetkých končín zeme. Sú v poradí: vľavo hore Matúš, vľavo dole Marek, vpravo dole Lukáš a vpravo hore Ján. Pred štvoruholníkom je zobrazený modrý alebo zelenomodrý ovál, ktorý symbolizuje nebo. V ňom sú zachytení všetci anjeli, ktorí sú zobrazení na ikone. Pred oválom je červený kosoštvorec, v ktorom je zobrazený Isus Christos sediaci na tróne. Červená farba symbolizuje oheň (silu) Božstva. Táto ikona Isusa Christa je tematicky prepojená s eschatologickou témou druhého príchodu Isusa Christa.

Ďalším typom ikony Isusa Christa je Christos – Mládenec. Zobrazuje sa ako chlapec do veku siedmich rokov. Najznámejšia ikona je „Nespiace oko“, kde Isus Christos leží na plátne a bdejúc starostlivo hľadá na svoje stvorenie.

Pripomenieme, že zobrazovať Boha–Otca je v pravoslávnej ikonografickej tradícii neprípustné. Ikona starca v bielom rúchu, je ikonou Isusa Christa – Vetchij deňmi (Starý dňami), v nimbe sú tri grécke písmená $\omega\upsilon$, niekedy aj vpísaný kríž, čo je nesporným svedectvom, že ide o tajomné zobrazenie Isusa Christa.

Základné ikonografické typy zobrazovania Presvätej Bohorodičky sú tri: Umilenije (Milujúca), Odigitria (Putevoditeľnica, Sprievodkyňa na cestách) a Oranta (Modliaca sa). Z týchto typov sa však vyvinuli desiatky podtypov a ich rôzne kombinácie.

Tri základné typy zobrazenia nesú v sebe teologické poslanstvo. Prvý typ symbolizuje Vtelenie Boha, druhý Cestu k spáse prostredníctvom Isusa Christa Spasiteľa a tretí modlitbu každého člena Cirkvi za spásu a privolanie do Cirkvi tých, ku ktorým sa Božie slovo ešte nedostalo.

Presvätá Bohorodička môže byť zobrazovaná ako celá postava, do pása a po pleciah. Podľa čoho spoznáme, že ide o ikonu Presvätej Bohorodičky? Máme tri spoľahlivé znaky:

1) Prvým znakom je nadpis pozostávajúci zo štyroch gréckych písmen s titlou – $MP\ \Theta Y$, ktoré znamenajú Matka

Božia. Niektorí to čítajú ako Mária Bohorodička. Nadpis sa nachádza po stranách nimbu v hornej časti ikony.

2) Tri hviezdičky sú druhým znakom, podľa ktorého spoznáme, že na ikone je Presvätá Bohorodička. Hviezdičky (drobné ornamenty) sú umiestnené na pleciah a na čele Presvätej Bohorodičky. Majú dva významy. Prvý hovorí o večnom panenstve Bohorodičky, t.j. pred narodením, počas rodenia aj po narodení Isusa Christa. Na niektorých rozmerovo väčších ikonách sú slová o panenstve priamo vpísané okolo hviezdičiek a pripomínajú tak zložitý ornament. Druhý význam poukazuje na Svätú Trojicu. Na mnohých ikonách Umilenija a Odigitrie samotný Isus Christos sediaci na Máriinej ruke (ľavej alebo pravej) zakrýva jednu z hviezdičiek, čo hovorí o nepostihnuteľnosti ľudským rozumom Vtelenia Božieho Syna.

3) Odev – odev Presvätej pozostáva zo štyroch častí: a) spodný plášť plášť – maforij, ktorý zahaľuje aj hlavu, c) čepiec, ktorý je vidieť pod d) narukavnice, ktoré sú symbolom Tradície (ikon aj bohoslužobných textov) Bohorodička nosila aj opasok (pojas), no zväčša nevidíme. Vrchný odev býva farby a je olemovaný zlatou alebo lemou. Farba vrchného rúcha hovorí pôvode Bohorodičky, t. j. že bola počatá prirodzenou cestou rodičom Jaokimovi hovorí o jej vznešenosti, kráľovskom Dávidovho. Ostatné časti odevu (spodné)

Bohorodičky – tunika, b) vrchný Bohorodičkinu pokrývkou hlavy, služby. Podľa

vieme, že Presvätá ten na ikonách tmavočervenej svetlejšou

o prirodzenom a narodila sa a Anne, no zároveň pôvode z rodu sú modrej farby, čo

symbolizuje, že Mária do svojho vnútra (útroby) prijala samotného Boha. Modrá farba symbolizuje Nebo.

Ako vyzerá ikona Umilenije, Odigitria či Oranta?

Prvý typ ikony – Umilenije – „Milujúca“ či „Milostivá“, je typom ikony, ktorý hovorí o vzťahu Bohorodičky a Christa, matky a dieťaťa, no zároveň o vzťahu každého človeka k Bohu. Je to vzťah lásky, pokory, túžby po spáse a nádeje. Na týchto

ikonách sa Bohorodička nakláňa k Isusovi Christovi, ktorý ju zväčša objíma, túli sa k nej. Spojenie ich nimbov symbolizuje spojenie Neba a zeme. Medzi najznámejšie ikony tohto typu patria: Vladimírská, Počajevská, Donská, Dostojno jest', Jaroslavl'ská a ďalšie. Treba hneď podotknúť, že nie je správne hovoriť: Počajevská Božia Matka, ale správne je povedať: Počajevská ikona Božej Matky, prípadne ikona Bohorodičky Počajevská, pretože Bohorodička je len jedna.

Druhý typ ikon Presvätej Bohorodičky – Odigitria je podobná prvému typu v tom, že aj tu Presvätá Bohorodička drží Mládenca Christa na svojej ruke zväčša ľavej. Rozdiel je v tom, že nie sú v objatí, ale obaja hľadajú priamo, pričom Bohorodička svojou voľnou rukou ukazuje na svojho Syna ako na jediná cestu k spásu. Samotný Isus drží v jednej ruke zvitok (symbol naplnených proroctiev aj evanjeliového učenia) a druhou rukou (vždy pravou) žehná ruku svojej Matky, ktorá na Neho poukazuje. To je vyjadrením toho, že kto sa rozhodne kráčať po ceste k spásu, má od Neho požehnanie. Veď Isus Christos je tou najlepšou cestou k spásu a zároveň najlepším sprievodcom po nej. Najznámejšie z tohto typu ikon sú: Kazanská, Jeruzalemská, Trojeručica, Klokočovská, Iverská a ďalšie.

Tretím typom je Oranta – Modliaca sa. Tento typ má viacero výrazných foriem. Bohorodička je buď sama, bez Christa, natočená doprava (k Christovi) s modlitebne pozdvihnutými rukami (tzv. Deisis), môže byť zobrazovaná s Mládencom pred sebou v lone (typ „Znamenije“) alebo aj sediaca na tróne s Mládencom na kolenách a podobne. Tieto ikony sú buď zobrazované ako celá postava alebo po pás. K tomuto typu ikon patrí aj ikona „Širšaja Nebes“ (Širšia než nebesá), ktorá má svoje miesto na stene nad oltárom.

Bohorodička má na nej rozpažené ruky ako k objatiu a Isus Christos pred ňou žehná oboma rukami. Je to ikona povolania do spoločenstva, pozvánka k modlitbe. Najznámejšie ikony Oranta sú: Nerušimaja s'ina, Neupivajemaja čaša, Živonosnyj istočnik, Lucinska, Atosská, Pokrov (sama Bohorodička) a ďalšie. Existujú aj ďalšie typy, ktoré v sebe kombinujú tri základné, napríklad Neopalimaja kupina, Semistreľnaja a pod.

Ikonografia Presvätej Bohorodičky je taká bohatá, že ju nemožno v krátkosti popísať, no to svedčí o ohromnej láske pravoslávnych veriacich k Božej Matke.

protodiakon Ján Husár

Použitá literatúra:

- УСПЕНСКИЙ, Л. А.: *Богословие иконы Православной Церкви*. Москва 1997.
 ЕВДОКИМОВ, П.: *Искусство иконы. Богословие красоты*. Клин 2005.
 АЛЕКСЕЕВ, С.: *Иконописцы Святой Руси*. Санкт-Петербург 2008.
 АЛЕКСЕЕВ, С.: *Энциклопедия православной иконы*. Санкт-Петербург 2007.

